

JOSEPH TEXTE, RANI KOMPARATIZAM I EUROPSKA KOZMOPOLITSKA MISAO

I.

Književnopovijesno i kulturnopovijesno djelovanje Josepha Textea (1865–1900) od iznimne je važnosti za književnu komparatistiku i, uže, za socijalnu povijest književnosti. U teorijskom smislu naime djelovanje tog autora uklapa se u najranije komparatističke pokušaje – naravno, ne uvijek uspješne – prevladavanja usko imagemskih čitanja korespondencija i antagonizama između velikih europskih književnih kultura, na primjer engleske, njemačke, talijanske ili pak francuske, ali, istodobno, otvara i niz problema vezanih uz suvremena mu shvaćanja kozmopolitizma i interkulturalnog naslijeđa *sui generis*.

Hugo P. Thieme još je početkom 20. stoljeća inzistirao na tome da se Joseph Texte, u sasvim akademskom smislu, počne percipirati kao „vodeći autoritet u Francuskoj za izvanjske književne odnose“ (Thieme 1901: 198). Doista, kao Brunetièreov učenik, u teorijskom, metodološkom ili pak konceptualnom smislu – i nasljednik, Texte je imao vrlo jasnu predodžbu o tome što bi komparativna književnost, odnosno bilo kakvo usporedno ili relacijsko istraživanje europskih književnih kultura, trebala podrazumijevati. Pogleda li se njegova velika bibliografija, koja uz nekoliko izdanja njegove najpoznatije, pozamašne studije o Rousseauu i ishodištima europskoga kozmopolitizma obuhvaća i rasprave o Edgaru Quinetu, o njemačko-francuskim književnim ili književno-kulturnim prožimanjima, Johnu Keatsu, Christopheru Marloweu ili pak o teoriji komparatistike kao discipline, u prvi plan iskrsava horizontalna i vertikalna mobilnost njegove metodološke rešetke, bilo u dijakronijskom ili (književno)povijesnom smislu, jer ga zanimaju različite epohe, od srednjega vijeka sve do njegove suvremenosti, bilo u smislu neprestanog povezivanja najraznovrsnijih koncepata preuzetih iz kulturne i društvene povijesti i njima pripadajućih historiografskih diskursa, iz tradicionalnih neofilološki usmjerenih disciplina i, prema njegovu mišljenju, najsuviše

nije socijalno usmjerene komparatistike. O tako široko postavljenom horizontu istraživanja možda najbolje svjedoči knjiga *Jean-Jacques Rousseau et les origines du cosmopolitisme littéraire: étude sur les relations littéraires de la France et de l'Angleterre au XVIIIe siècle*, prvi put objavljena u pariškom Hachetteu 1895, da bi nakon toga imala nekoliko ponovnih izdanja (Pariz 1898, 1909; Ženeva 1970).

Rođen u Parizu 1865, Joseph Texte od mladosti je bio uronjen u akademski milje. Otac mu je bio povjesničar, redoviti profesor na „Collège Rollin“, autor poznate *Histoire Moderne*, koja je niz godina u francuskome obrazovnom sustavu slovila kao historiografski uzor. Joseph je pohađao „Lycée Louis-le-Grand“, gdje osvaja nagradu za svoja retorička umijeća, da bi 1883. bio primljen u „École Normale“, a nakon toga – nakon neuspješna *l'agrégation des lettres* – u „Lycée de Rochefort-sur-Mer“. Upravo u tom akademskom okružju počinje njegova intelektualna avantura s jednim od najvažnijih komparatista 19. stoljeća, Ferdinandom Brunetièrom, kojem je, uostalom, i posvećena knjiga o Rousseauu i europskom kozmopolitizmu. Valja imati na umu da se Brunetière u to doba bavio podosta usko postavljenom, pozitivističkom ili mahom biografskom književnom poviješću, s dozom darvinističkog evolucionizma u percepciji književnih pojavnosti, osobito epoha, stilova, formacija i žanrova, zbog čega, dakako, Texteov odmak prema komparatizmu valja poimati kao svojevrsan metodološki *novum*. Naime Brunetièreova konzervativna i uskogrudno evolutivna koncepcija književne povijesti za Textea je bila tek odskočna daska za ono što će, jednom prilikom, on nazvati komparativnom slikom europske književnosti i kulture. Joseph Texte krajem 1886. odlazi u Oxford, gdje počinje istraživati protestantske ideje prisutne u engleskoj, francuskoj i talijanskoj književnosti, osobito u kontekstu puritanizma u umjetnosti. Nažalost, to istraživanje nikad nije dovršio, a po povratku u Francusku postaje profesorom engleske književnosti u „École Normale“ i „École du Génie Maritime“ te profesorom retorike u Poitiersu. Brunetière je, valja istaknuti, mladog Textea uveo u francuski akademski milje, prije svega omogućivši mu objavljivanje nekoliko ranih rasprava u poznatom časopisu *Revue des Deux-Mondes*. Čini se da su mu upravo ti radovi otvorili mjesto redovitog profesora francuske književnosti na Sveučilištu u Lyonu, gdje će krajem 1890. započeti s radom na svojem najznačajnijem djelu o europskom kozmopolitizmu i njegovim prefiguracijama u francuskoj i u engleskoj književnosti.

No kozmopolitizam je Texte isprva definirao na posve osobit način, kao neki oblik prešutnog revolta prema kultu tradicije, klasike, antike, ne samo u francuskoj književnosti nego u gotovo svim europskim književnim kulturama. Platforma za jedno paneuropsko tumačenje kozmopolitizma,

čini se, za njega je podrazumijevala negativno određenje onoga što je za Brunetièrea predstavljalo bit jedne duge tradicije koja ide od antike, preko Galije do moderne Francuske. Takva platforma, *via negationis*, odredila je Texteovo tumačenje književnosti kao nužno komparatističko i/ili uvijek premreženo različitim interesnim sferama i zonama utjecaja. Prva njegova knjiga o Rousseauu želi ukazati na tu neophodnu i, u njegovoj koncepciji, plodotvornu premreženost književnih pojava, koje su uvijek interkulturalne, dok u drugoj svojoj knjizi, *Études de littérature européenne* iz 1898, pokušava dokazati u kojoj su mjeri upravo takvo prožimanje, kozmopolitizam i internacionalizam logična posljedica komparativnokritičke metode – koja ne samo da opisuje europsku književnost nego je, usto, (re)kanonizira i uspostavlja. Ili, kako to tvrdi Thieme: „Književni povjesničar ne može više zanemarivati sintetski uvid: istraživanje jedne književnosti same po sebi pripada prošlosti. Ta je ideja nesumnjivo preuzeta od Brunetièrea, koji je zarana, već od 1890, bio posve uvjeren da određena povijest književnosti mora biti podređena općoj povijesti europske književnosti“ (Thieme 1901: 199).

Uz prvo izdanje knjige *La littérature comparée: essai bibliographique* Louis-Paula Betza iz 1900. Joseph Texte piše opširan predgovor, u kojem ističe važnost tog interrelacijskog i komparativnog istraživanja, osvrnuvši se, dakako, i na vlastite ideje o književnom kozmopolitizmu. Na ovom bih mjestu istaknuo samo glavne pretpostavke njegove koncepcije/metode, koje su pak važne i za sinkronijski i dijakronijski prikaz komparatistike kao discipline. Važno je, ponajprije, istaknuti kako autor komparativnu metodu smatra sastavnim dijelom književne historiografije (*la méthode par excellence de l'histoire littéraire*), koja joj je imanentna oduvijek, od antike, kad su se uspoređivali rimski klasici s onim grčcima, preko renesanse, kojoj se tražio antički gen, sve do akademskog uobličavanja književne kritike (i književne povijesti) u 17. stoljeću, isprva u Du Bellaya, kasnije u Boileaua. Pitanje o sukobu – a zapravo suočavanju – starih i mladih (*des anciens et des modernes*), kako ističe Texte, leži u temeljima svake komparativne metode – samim time i komparatistike kao discipline. Druga važna pretpostavka do koje je autoru stalo, naravno, tiče se književnoga kozmopolitizma koji se, čini se, rađa iz renesansne težnje za diferencijacijom književnosti na različitim narodnim jezicima, koji joj daju individualni duh različitosti, narodnosnosti, a onda i otvaraju mogućnost (ako ne i potrebu) koreliranja i komparacije. Paradoks, koji autor spretno uočava, zapravo se nalazi u srži takve diferencijacije. Naime svaka se književnost od renesanse naovamo nastojala izboriti za svoju samostalnost, samodostatnost i komparativni primat, i to, prije svega, eliminacijom tragova bilo koje drugotnosti u vlastitom tkivu. Tako se, primjerice, francuska književnost u 16. stoljeću svim silama bo-

mila protiv svega talijanskog u sebi, potom se njemačka književnost 18. stoljeća, na krilima Lessinga i Herdera, borila protiv francuskog utjecaja, kao i talijanska književnost u 19. stoljeću. Proces modernizacije i nacionalizacije književnih kultura naime kontaminirani su takvim unutrašnjim sukobima, svojevrsnim shizofrenim strahovima od utjecaja, koji bi tobože mogli relativizirati njihovu samostalnost, originalnost i sl. Sve književnosti, ističe Texte – ali različitim intenzitetom – prolaze kroz periode koncentracije i kroz periode ekspanzije, čime se stvaraju, u teorijskom smislu, dominantne i epigonske pozicije ili, riječima Pascale Casanova, središta i periferije, neki oblici meridijalne distribucije utjecaja na karti paneuropskoga književnog kozmopolitizma. Dovoljno je, na primjer, spomenuti utjecaj talijanske renesanse, francuske književnosti klasicizma, njemačke romantike i engleske osamnaestostoljetne prozne produkcije da bi se meridijalna strukturacija književnog utjecaja jasnije predočila, uz poneko pojednostavljenje.

Svaki utjecaj dakle nakon inicijalne faze, nerijetko posve epigonske, ne proizvodi uvijek negativnu reakciju, nego, na tragu Texteovih razmišljanja, podrazumijeva i određeni stupanj kreativne interpretacije, na temelju koje uvijek nastaje nešto novo, izvorno, autohtono. Literarni kozmopolitizam i komparatizam, o kojima piše Texte, stoga podrazumijevaju i drugostupanjske modalitete nasljedovanja (ili utjecaja), koji su vidljivi u minucioznijim komparatističkim čitanjima onkraj klasične tematologije. S tim u vidu, komparativna metoda mora se akademski omeđiti, čini se, negdje na tragu lingvistike (filologije) i etnografije – zanimljivo, Texte tu ističe dosege orijentalističkih istraživanja – pri čemu joj obrise discipline daju sljedeći problemi: (a) teorijska pitanja i opća problematika (u temelje discipline Texte će staviti *L'introduction à l'histoire littéraire* J. Lacombea i *Comparative Literature* H. M. Posnetta ili pak *Prinzipien der Literaturwissenschaft* E. Elstera); (b) snažne veze s popularnom kulturom i folklorom (ovdje Texte naglašava usmene korijene ranomoderne književne produkcije); (c) problem tzv. autonomne moderne komparativne književnosti (gdje Texte nastoji uklopiti i vlastito istraživanje, koje se odnosi na novovjekovnu koncepciju *literarnosti* ili *izvornosti*); (d) problem svjetske književnosti (s kojim se Texte ne razračunava, ali ističe da bi se imanentna logika tog fenomena trebala zasnivati na traženju simultanosti u razvoju europskih književnih tradicija, a ne u pukom kompariranju). Devetnaesto stoljeće, ističe autor, već je napisalo povijesti nacionalnih književnosti, pa se zadatkom dvadesetoga čini pisanje jedne poredbene povijesti europske književnosti (Texte 1900: xxvii).

II.

Brunetière je zasigurno implementirao nove metode za istraživanje književnosti u francusku književnu ili kulturnu historiografiju 19. stoljeća, primjerice u istraživanjima iz povijesti književnih žanrova iz 1890. Međutim, u sasvim praktičnom smislu, takav je darvinistički pristup ubrzo zastario, ponajprije zbog toga što je bio sam sebi dovoljan, ne ulazeći u prostor drugih književnih kultura. Jednom riječju, manjkav je bio upravo u smislu Texteova komparatizma, metode koju će Brunetièreov nasljednik demonstrirati i u kraćim radovima, primjerice u raspravama o latinitetu, renesansi ili literarnoj hegemoniji (*La question du Latin en Angleterre*, 1889; *Les origines antiques et italiennes de la Renaissance*, 1892; *L'hégémonie littéraire de la France*, 1896).

Godine 1896. u Lyonu je za Textea osnovana komparatistička katedra, da bi nakon toga nerijetko na francuskim sveučilištima, uključujući i Sorbonne, predavao o komparatistici kao disciplini. Posljednje godine njegova života obilježene su različitim bolestima, zbog kojih je puno njegovih materijala ostalo u rukopisu, ili pak nedovršeno, između ostalog i knjiga o Voltaireu. Joseph Texte umire u srpnju 1900. u Lyonu. Katedra za komparativnu književnost u Lyonu prva je usustavljena katedra takve znanstvene orijentacije u Francuskoj, nakon koje će se – netom prije njegove smrti – katedra istog imena nastojati bezuspješno otvoriti i na pariškom sveučilištu, jer sorbonski učenjaci nisu mogli pronaći nikoga tko bi upotpunio takvo akademsko mjesto.

Njegovo najznačajnije djelo, *Jean-Jacques Rousseau et les origines du cosmopolitisme littéraire: étude sur les relations littéraires de la France et de l'Angleterre au XVIIIe siècle*, doživjelo je niz pohvala, a osobito studiozan osvrt toj je monografiji posvetio već spomenuti Betz. Iako napisana u ranijoj fazi, ta je knjiga postala amblematsko mjesto po kojem će se prepoznavati i valorizirati komparatistička škola u Lyonu u europskim razmjerima. U novije vrijeme, upravo toj školi, na krilima Edgara Quineta i Josepha Textea, Antoni Martí Monterde posvetio je zanimljivu studiju, uz to što se ideje te škole ističu u najrazličitijim suvremenim raspravama o književnom kozmopolitizmu. Na ovom mjestu ukratko bih skicirao ključne teze u tim raspravama. Monterde smatra da je Texte iznimno važan u svojevrsnom transferu značenja pojma *Weltliteratur* od kozmopolitizma prema komparatizmu, zajedno s još nekim autorima, primjerice s Edgarom Quinetom. Pišući o koncepciji svjetske književnosti, zanimljivo, Goethe će se rijetko kad osvrutati na zasade francuske škole, a časopis *Revue des Deux mondes*, koji je za poimanje komparatistike itekako važan, gotovo neće ni spominjati – tek ponekad, u fusnotama.

Dva su Quinetova teksta uvelike odredila teorijsku pozadinu književne komparatističke škole u Lyonu. Prvi je od njih objavljen u spomenutom časopisu već 1838, naslova „O jedinstvu modernih književnosti“ (*De l'unité des littératures modernes*), dok je drugi upravo njegovo inauguralno predavanje iz 1839. na Sveučilištu u Lyonu, u sklopu njegova tečaja stranih književnosti (*Cours de littérature étrangère*). Značenje tih članaka, kao i cijeloga Quinetova ciklusa predavanja, za Textea je bilo od presudne važnosti, o čemu će svjedočiti i u svojim ranijim tekstovima, čak i na-uštrb primata francuske komparatističke škole. Primjerice, u jednom će kraćem tekstu tako ustvrditi da je komparativna kritika kao metoda rođena u Njemačkoj, zbog čega bi Herdera valjalo smatrati ocem komparativne književnosti (Texte 1893: 238). Takav pogled prema drugim književnim kulturama, koji valja smatrati otvaranjem prema akademskom pluralizmu i kozmopolitizmu, zasigurno ne bi bio moguć bez Quinetova utjecaja, odnosno bez njegove implementacije ideje pluralnog ili višedimenzionalnog književnog polja komparatistike u francuske akademske krugove.

Ideja do koje je i Quinetu i Texteu bilo stalo, kako ističe Monterde, ona je o dokidanju ponorā duha stranih književnosti, u kojoj će se francuska književnost približiti ne samo svojim susjednim velikim književnostima nego i polju književne kulture cijeloga svijeta. Na taj će se način dokinuti klasična logika suprotstavljanja (Quinetovim riječima: „Racine contre Shakespeare, Boileau contre Dante, Corneille contre Calderón“ /Quinet 1838: 319/), koju će zamijeniti, kako ističe Monterde, zdrava komparatistika uspoređivanja različitosti. Naime iz današnje perspektive, kad smo donekle suglasni da je prvotna komparatistika mnogo više hijerarhizirala i suprotstavljala negoli supostavljala i uspoređivala, takva se ideja može činiti utopijskom, no valja je ipak sagledati na pozadini rudimentarnih teorijskih zasada komparativne književne znanosti kao discipline tek u zametku.

Univerzalizirajući stav do kojeg je Texteu stalo, tim više, autor podcrtava u jednom od svojih tekstova o Quinetu, na sljedeći način: „Jedno Sveučilište je znanost organizirana u svojoj mnogostrukosti i svojoj potpunoj slobodi“ (Texte 1897: 10). Na sličan će način Texte rezonirati u korist komparacije i tzv. otvorenosti prema drugom i u predgovoru Betzovoj knjizi: „U antičkom je dobu usporedba latinskih djela s grčkim izvornicima sam temelj kritike: što Terencije duguje Menandru? Vergilije Homeru? Ciceron Panetiju Rodskom? Lukrecije Epikuru? Nisu li to pitanja koja si neumorno postavljaju najčjuveniji antički kritičari, od Horacija do Kvintilijana? I što je drugo rimska književnost negoli u stanovitom smislu poduža paralela latinskog i grčkog genija? U Renesansi te duhovne

navike opstojе i dalje s antičkom tradicijom, s tim da se sada antika suprotstavlja te uspoređuje s francuskim genijem, engleskim, talijanskim, njemačkim: zadržimo li se u Francuskoj, temeljno kritičko djelo Renaissance, čuveno *Défense et illustration de la langue française* Joachima Du Bellaya, tek je poduža usporedba resursa našega jezika i naše književnosti s onom antičkih književnosti, kao i podstrek Francuzima da crpe iz potonjih kako bi obogatili vlastitu. Naposljetku, istom se metodom i postupcima povodi kritika XVII. i XVIII. stoljeća: Boileauovo *Art poétique* odnosno Fénelonovo *Lettre à l'Académie* u biti preuzimaju, produbljujući ga, pitanje koje je svojevremeno postavio Du Bellay. U većini je književnosti ugrađeno, na ranim razinama, to pitanje 'starih' i 'modernih', koje je kod nas bilo pitanje nad pitanjima klasične kritike“ (Texte 1900: 9). Štoviše, sam Quinet zazirao je i od riječi *étranger* u istraživanju književnosti, ponajprije zbog toga što mu se činila suviše rigidnom i nametnutom, odnosno – jer je dokidala univerzalizirajuću nišu koju književnost kao djelatnost ljudskoga duha sa sobom donosi. To je itekako naglašeno u njegovim predavanjima o stranim književnostima na Sveučilištu u Lyonu, posebice u onim dijelovima tih predavanja gdje se Quinet upušta u sintetizaciju i nekih transkulturalnih pojavnosti u europskim književnostima, bilo na razini žanra, stila, formativnosti duha, religijske pozadine i sl.

Iako katkad radi usporedbu s prirodnim znanostima, odnosno s njihovom pozitivnom metodom komparacije, autor ni u jednom trenutku ne zaboravlja da kad se govori o književnosti, valja imati na umu njezinu simboličku fakturu. Komparativna književnost, stoga, nije u službi demonstracije utjecaja, nego upućuje na stalnu transformativnu snagu simboličke fakture književnog polja, pri čemu se „svjetskost“ nacionalnih književnosti koncentrično širi. Quinet to jezgrovito ističe, a Texte u nekoliko navrata parafrazira: „Lyon, Alexandrie, New York, ne se touchent-ils pas?“ (Quinet 1839: 288). Kozmopolitska matrica tog tipa gotovo da priziva novija istraživanja književnoga kozmopolitizma, primjerice ona u djelima Pascale Casanova, Jacqueline Dutton, Françoise Lionnet i dr.

III.

Još je Goethe bio uvjeren da se nacionalne partikularnosti mogu transcendirati jedino unutar interkulturalne razmjene, i pritom je smatrao da njemački kulturni krugovi u tome procesu mogu imati važnu ulogu. Njemački je bard uvjeren da je njegova vlastita književnost izvrstan primjer takve partikularne naravi, jer upravo je ona sastavljena od niza nekoherentnih jedinica koje samo jezik ujedinjuje. Geopolitička homogenizacija

svijeta Goetheova vremena na taj je način postala metafora „svjetskosti“ svjetske književnosti, koju će prepoznati mnogi, između ostalog i Marx i Engels. U tom je smislu njegova vizija književnosti od inauguralne važnosti ne samo za komparatistiku kao disciplinu nego i za istraživanje svjetske književnosti unutar dijalektike transnacionalne i subnacionalne komponente, o čemu govori jedan od ponajboljih tumača Goetheove koncepcije John Pizer (2006: 18-40).

Polazeći od Goetheove ideje, pored Textea i njegove inspiracije, Quineta, do sličnih su univerzalizirajućih koncepcija komparatistike dolazili mnogi, s manjom ili većom dozom skepticizma prema lingvističkom, kulturnom ili pak nacionalnom habitusu te (moguće) discipline. Skeptičniji je prema njezinoj afirmaciji, primjerice, bio Hugó Meltzl, koji u inauguralnom tekstu svoga časopisa *Acta Comparationis Litterarum Universalium* (1846–1908) ističe translacijsku narav discipline, dok je posve afirmativan prema komparativnoj metodologiji kao jedinog mogućoj, primjerice, bio irsko-novozelandski autor Hutcheson Macaulay Posnett. Taj pravnik i književni teoretičar ponajviše je možda zaslužan za promociju pojma komparativne književnosti u angloameričkome akademskom miljeu. Na Sveučilištu u Aucklandu vodio je Katedru za klasične književnosti i anglistiku, iako se, usto, bavio teorijom prava i ekonomije, političkom ekonomijom, praktičnom etikom i sl. Godine 1886. objavio je svoje najpoznatije djelo, opsežnu knjigu *Komparativna književnost*, pod velikim utjecajem Herberta Spencera i socijalnog darvinizma, u kojoj se mijene književnih fenomena, stilova i razdoblja, kako na pozitivističko-biografskom tako i na teorijsko-konceptualnom planu, prvi put sustavno promatraju usporedno s društvenim mijenama, od, kako i sam Posnett kaže, jednostavnih ili zajedničkih do sve individualnijih, originalnijih ili kompleksnijih. Knjiga je doživjela niz kritika, ponajviše stoga što se opirala impresionističkim koncepcijama književne povijesti koje su u to doba ipak prevladavale, no ostaje važna kao impostacija komparativne metode književnopovijesne i društvenopovijesne analize u anglofonom kontekstu, pod velikim utjecajem Goetheove koncepcije o svjetskoj književnosti.

U mnogim suvremenijim raspravama o mogućnosti komparatistike kao metode nerijetko će na mjesto skepse dolaziti i ideja o jednostavnom jukstaponiranju („neusporedivog“) u istraživanju različitih književnih kultura, kao procesu unutar kojeg komparatistika postaje ekstremno afirmativna disciplina (Detienne 2008: 22-39), ili pak ideja uklapanja komparatistike u istraživačke mreže globalnih tekstualnih struktura, na granici njihove povijesne, političke, ekonomske i kulturne autonomije (Casanova 2005: 71-90; Rafolt 2017: 153-184).

U novije vrijeme o Texteovim kozmopolitskim aporijama i, donekle, o jednostranosti njegovih stavova pisao je i Vladimir Biti, s punim pravom ističući da francuski autor, Brunetièereov učenik, nerijetko ne spominje Rousseauovu individualističku notu koja egzistira u njemu, pod jakim utjecajem Montesquieua, paralelno s često apologizirajućim kozmopolitizmom. „Ako Rousseaua interpretiramo jedino kao romantičkog kozmopolita, kao što to čine Texte i mnogi drugi, kontinuitet njegovih pogleda s isključivim naslijeđem francuskog prosvjetiteljstva ostaje nezapažen“ (Biti 2016: 73).

Čini se da je Texte, na tragu svojih uzora, do srži Goetheove „svjetskosti“ svjetske književnosti nastojao doprijeti eliptično, tražeći načine na koje jedna autorska sudbina, kao što je, primjerice, Rousseauova, može funkcionirati kao medijatorska. Pionir francuske komparatistike, naravno, pritom upada u niz zamki, koje uglavnom proizlaze iz priklanjanja sjevernoeuropskim nacionalno-filološkim modelima, no teško da mu se to može zamjeriti. Uostalom, o toj razumljivoj nesigurnosti „anticipatora discipline“, donekle i distopista, svjedoči i završni odlomak njegove knjige: „Zadugo će još ljudi, okupljeni u istom narodu, istim idiomom i istim povijesnim tradicijama, i dalje bivati iz neke zemlje ili neke provincije prije negoli postanu građanima svemira. Još će se zadugo provoditi fatalitet koji čovjeka veže za tlo i od njega čini izdanak rodnog sela. Dugo će si još narodi prenositi, poput pobožna nasljedstva, u minulim stoljećima naporom nacionalnoga genija stvorena književna djela. – Da, nije neizgledno da se kozmopolitizam uistinu pretvoren u kult ‘svjetske književnosti’ odrekao vlastitog principa iscrpivši posljedice a da nije više ništa doli svojevrstan pomlađeni oblik toga starog ‘humanizma’ čije bi ime moglo postati njegovim sinonimom. No trenutno je trijumf slične ideje nezamisliv. Sukob naroda nastavlja se, intenzivnije negoli ikad, te je na književnosti naše (kao i svake druge) zemlje – čak i više negoli druge – da na svijetu očuva njegov svjetovni utjecaj [...] Pokušao sam ukazati da je za vezu između Sjeverne Europe i Francuske posebno zaslužan jedan čovjek, koji je svojim stranim podrijetlom bio pripremljen za ulogu medijatora i inicijatora, uz sjajno obrazovanje koje je stekao u frankofonoj zemlji te potpomognut odličnim okolnostima u ostvarivanju toga zadatka; da njegov je duh – najsloženiji i najraskošniji u njegovo doba – doista proizveo rađanje jedne vrste europske književnosti, čija je budućnost odsada osigurana; i da je, iako naposljetku nije uspio premjestiti književnu hegemoniju Europe nauštrb latinske Francuske, a u korist naroda sa Sjevera, ipak jedne uputio u originalnost uma drugih i da samim time zaslužuje priznanje svih. ‘Čini se’, napisao je Ernest Renan, ‘da galski narod ima potrebu, kako bi proizveo ono što je u njemu, s vremena na vrijeme biti oploden germanskim narodom: najuspjelije manifestacije ljudske prirode

proizišle su iz međusobne razmjene, koja je, rekao bih, princip moderne civilizacije, uzrok njezinoj posebnosti te najbolja garancija njezine trajnosti.' Ako je tomu tako, tada zasigurno nitko nije toliko zadužio galski narod koliko Jean-Jacques Rousseau" (str. 324-325).

Leo Rafolt

LITERATURA

- Biti, Vladimir. 2016. *Tracing Global Democracy: Literature, Theory, and the Politics of Trauma*. Berlin – Boston: de Gruyter.
- Casanova, Pascale. 2005. „Literature as a World“, *New Left Review*, 31.
- Detienne, Marcel. 2008. *Comparing the Incomparable*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Monterde, Antoni Martí. 2017. „Edgar Quinet, Joseph Texte et les origines de la Littérature Comparée à Lyon“, *Revue de littérature comparée*, 3, 363.
- Pizer, John. 2006. „The Emergence of *Weltliteratur*: Goethe and the Romantic School“, u: *The Idea of World Literature*. Baton Rouge: University of Louisiana Press.
- Quinet, Edgar. 1838. „De l'unité des littératures modernes“, *Revue des Deux Mondes*, 15.
- Quinet, Edgar. 1839. „Cours de littérature étrangère à Lyon“, *Revue des Deux Mondes*, 5.
- Rafolt, Leo. 2017. „Interkulturalno i globalno: hrvatska književnost između nacionalne filologije i komparatistike“, u: *Odbačeni predmet: između filologije i izvedbe*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Texte, Joseph. 1893. „Les études de littérature comparée à l'étranger et en France“, *Revue sur l'enseignement*, 13.
- Texte, Joseph. 1897. *Le jeunesse d'Edgar Quinet et son enseignement à Lyon*. Lyon: A. H. Storck.
- Texte, Joseph. 1900. „Introduction“, u: Louis-P. Betz, *La littérature comparée: essai bibliographique*. Strasbourg: K. J. Trubner.
- Thieme, Hugo P. 1901. „Joseph Texte“, *Modern Language Notes*, 16, 7.

BIBLIOGRAFIJA JOSEPHA TEXTEA

KNJIGE

- J. J. Rousseau et les Origines du Cosmopolitisme Littéraire*, Hachette, 1895.
De Antonio Saxano (Antoine de Saix, 1505–1579, franco-gallico carminum scriptore), Hachette, 1895. Doktorska disertacija.
Diderot-Extraits, avec une introduction et des notes, Hachette, 1896.
Études de Littérature Européenne, Colin et Cie., 1898.

IZVORNI ČLANCI

- „La question du Latin en Angleterre“. *Revue internationale de l'enseignement*, 1889.
„Christophe Marlowe; Coleridge“. *Revue des Deux Mondes*, 1890.
„De l'enseignement des littératures modernes“. *Bulletin de l'enseignement secondaire*, 1891.
„Les origines antiques et italiennes de la Renaissance franc.“ *Bulletin des travaux de l'Université de Lyon*, 1892.
„Les études de littérature comparée en France et à l'étranger“. *Revue internationale de l'enseignement*, 1893.
„L'histoire comparée des littératures“. *Revue de philologie française et de littérature*, Colin et Cie., 1893.
„Bealt Louis de Muralt et les origines du cosmopolitisme littéraire au XIIIe siècle“. *Revue d'histoire littéraire de la France*, 1894.
„Claude de Taillemont“. *Bulletin historique et philologique*, 1894.
„Les origines de la Renaissance franç.“ *Revue de Cours et Conférences*, 1894.
„Clair Tisseur“. *Revue du Siècle*, 1895.
„L'hégémonie littéraire de la France“. *Revue universitaire*, 1896.
„Études de Littérature européenne“. *Revue de Cours et Conférences*, 1896.

- „L'Italie et la critique française au XXIII siècle“. *Revue de Cours et Conférences*, 1896.
- „L'Espagne et la critique française au XVIII siècle“. *Revue de Cours et Conférences*, 1896.
- „Les relations littéraires de la France avec l'Allemagne avant le milieu du XVIIIe siècle“. *Revue de Cours et Conférences*, 1896.
- „Klopstock, Wieland et Lessing en France au XVIII siècle“. *Revue de Cours et Conférences*, 1896.
- „Le théâtre de Schiller et de Goethe en France au XVIII siècle“. *Revue de Cours et Conférences*, 1896.
- „Werther en France au XVIII siècle. Les premiers vulgarisateurs de la litt. allemande en France au XVIII siècle“. *Revue de Cours et Conférences*, 1896.
- „A propos de J. J. Rousseau“. *Revue d'histoire littéraire de la France*, 1896.
- „The teaching of French language and literature in France“. *Ed. Rev.*, 1897.
- „La jeunesse d'Edgar Quinet“. *Bulletin de l'Université de Lyon*, 1898.
- „Les origines de l'influence allemande en France au XIXe siècle“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1898.
- „La jeunesse de Senancour“. *The Modern Quarterly of Language and Literature*, 1898.
- „Introduction à la Bibliographie de la Littérature Comparée de L. P. Betz“, *Littérature Comparée*, L. P. Betz, Strassbourg, Trübner, 1900.
- „Les relations littéraires de la France avec l'étranger. Petit de Julleville“, *Histoire de la littérature française*, VI, 1898–1900.

PRIKAZI

- „Tisseur, L'Art de versifier“. *Revue de philologie française*, 1893.
- „Pellissier, Littérature contemporaine“, *Revue de Cours et Conférences*, 1893.
- „Gauthiez, Etudes sur le XVIe siècle“. *Revue de Cours et Conférences*, 1893.
- „Morillot, Le roman français“. *Bulletin universitaire de Lyon*, 1893.
- „Renouvier, Victor Hugo“. *Bulletin universitaire de Lyon*, 1893.
- „Symonds, Dante“. *Bulletin universitaire de Lyon*, 1893.
- „Ballantyne, Voltaire's visit to England“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1894.
- „Doumic, De Scribe à Ibsen“. *Bulletin universitaire de Lyon*, 1894.
- „Parigot, Le théâtre d'hier“. *Bulletin universitaire de Lyon*, 1894.
- „Bonnet, La philologie classique“. *Bulletin universitaire de Lyon*, 1894.
- „Ducros, Diderot“. *Revue des langues romanes*, 1894.

- „Souriau, Évolution du vers français“. *Revue de philologie française*, 1894.
- „Mellerio, Lexique de Ronsard“. *Revue de philologie française*, 1895.
- „Pellissier, Chamfort“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1895.
- „Lanson, Hommes et Livres“. *Bulletin universitaire de Lyon*, 1896.
- „Ritter, La famille et la jeunesse de Rousseau“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1893.
- „Le Breton, Rivarol“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1893.
- „Ricardou, La critique littéraire“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1893.
- „Rossel, Relations littéraires entre la France et l'Allemagne“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1897.
- „Betz, Pierre Bayle“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1897.
- „Ritter, Bealt de Muralt“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1897.
- „Harkensee, Beitr. Gesch. Emigranten in Frankr.“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1897.
- „Souriau, Cromwell“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1897.
- „Bertrand, La fin du Classicisme“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1897.
- „Jusserand, Shakespeare en France“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1899.
- „Bouvy, Voltaire et l'Italie“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1899.
- „Taphanel, La Beaumelle et Saint-Cyr.“. *Revue d'histoire littéraire en France*, 1899.
- „Aubertin, La versification française“. *Revue de philologie française*, 1899.